

érettségi bizonyítvány biztosítja a leányok részére is a kenyérkereseti pályáknak tekintélyes részét. A törvényjavaslat szerint a leánylíceum nyolcévfolyamú intézményként is szervezhető. Ebben az esetben az alsó tagozat négy gimnáziumi, a felső tagozat pedig négy líceumi évfolyamból áll. A zökkenésnélküli átmenetről a javaslat úgy gondoskodik, hogy lehetővé teszi ebben az esetben a gimnáziumi tagozat latintanítása helyett a második élő idegen nyelv tanítását.

A tanítóképzés újjászervezése az elmondottak szerint emeli a képzés idejét és ezzel színvonalát, megvalósítja a tanítóság korszerű törekvését és új irányba tereli a leányok iskolai nevelését.

LOCZKA ALAJOS.

A NÉMET KÖZOKTATÁSÜGY AZ ÁLLAMÁTALAKULÁS ÓTA.

(Első közlemény.)

1. A nemzeti szocializmus kultúrpolitikája. — 2. A népnevelés intézményei: a Hitler-Jugend, a Landjahr és a vidéki iskolaotthonok. — 3. A nemzeti szocializmus és az iskola. — 4. A népiskolák. — 5. A továbbképző iskolázás és a szakoktatás. — 6. A közép- és a középfokú iskolák. — 7. Új szellem és új anyag az oktatásban. — 8. A tanítóság és a tanárság az új birodalomban.

1. A nemzeti szocialista átalakulás immár túljutott a forradalom okozta vajadás korszakán és hozzáfogott eszméi következetes és céltudatos megvalósításához. A jelszavak ünnepi tűzijátéka után az alkotó munka hétköznapijait akarja élni. A hatalom átvétele után eltelt öt esztendő kultúrpolitikájának eredményei már megengedik a számadást és vizsatekintést: a birodalom kultúrpolitikai akarata hogyan valósította meg a forradalom eszméit a népnevelés és közoktatásügy terén?¹

A Harmadik Birodalom valamennyi kulturális törekvése a népi egység megvalósítására irányul. A nagy feladat, a nép és állam tökéletes egységének megvalósítása pedig elsősorban népnevelői feladat, hiszen a nép lelkének tudatos formálását, a nemzeti szocializmus eszméivel való átítatását jelenti. A német nép vezére a németsegből igazi közösséget akar összekovácsolni, oly közösséget, amelyet — mint mindúntalan hangoztatják — nem a törvény kötelezése, a parancs vagy erőszak tart együtt, hanem a biológiai adottságok azonosságán felépülő és a közös sors tudatától áthatott eleven közösségtudat vezet. A nemzeti szocializmus embereszménye a politikai ember (*der politische Mensch*), azaz a közösség embere. A politikai ember tisztában

¹ Ez a beszámoló nem terjed ki a főiskolák és a főiskolai hallgatóság ügyére; ezt más helyen foglaltam össze.

van népe megoldandó feladataival és azért annak törekvéseit, célkitűzéseit belátásával, valamint lelke egész melegével helyesli; önmaga boldogulását csak népe boldogulásán keresztül akarja és ezért a maga érdekeit a népközösség érdekei mögé szorítja. Külön egyéni útjai nincsenek, önző célokat nem tűz ki, hanem minden erejét a közösség nagy céljainak megvalósítására irányuló munka szolgálatába állítja.

Ennek az embertípusnak a kialakítását célozza a nemzeti szocialista párt minden egyes szervezetének a munkássága. Az állam a pártban találta meg azt a hatalmas segítőtársat, amely mintaszerű szervezettségével a népnevelési program megvalósítására hivatott. Az oktatás intézményes szervezetének, az iskolának a népnevelés terén való szerepét a Harmadik Birodalom ha nem becsüli is le, de meglehetősen háttérbe szorítja. Igaz, a reformálás az iskolának sem szervezetére, sem pedig célkitűzésére és szellemére vonatkozólag nem maradhatott el, azonban az itt érvényesülő politikai, gazdasági és katonai szempontoknak a pedagógiaiak felett való sokszor mutatkozó elsőbbsége — mint majd látni fogjuk — élesen rávilágít az iskola jelenlegi, a népnevelés munkájában elfoglalt másodrendű szerepére.

2. A nemzeti szocialista pártnak (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei*) mind legátfogóbb szervezete, a rohamosztag (*Sturmabteilung: SA*), mind pedig szakjellegű csoportjai — amilyenek a *Nationalsozialistischer Lehrerbund*, *NS Ärztebund*, *NS Juristenbund* stb. — alapvető feladatuknak tagjaik világnézeti nevelését, azaz a nemzeti szocializmus eszméivel való átítatását tartják. Amde a birodalom vezetői — mint mondják — tisztában vannak azzal, hogy „akié az ifjúság, azé a jövő”; jól tudják, hogy az új alapokra épített állam jövőjének elsőrendű feltétele a következő nemzedék lelkének átforgatása, annak az ifjúságnak a megnyerése, amelynek lelke az újat a mult emlékeitől és élményeitől tisztán és kötetlenül fogadja be. Érthető tehát, hogy a politikai nevelés feladata fokozott jelentőséggel lesz a párt ifjúsági szervezetének, a *Hitler-Jugend*-nek (*HJ*) — illetve a leányoknál a *Bund deutscher Mädel*-nek — a kötelezettsége.

A *HJ* utolsó öt esztendejének története a hatalomban és az ifjúságra való befolyásban való folytonos emelkedés képét mutatja. Az államnak minden törekvése arra irányul, hogy az egész ifjúságot teljesen eme szervezet alá rendelje. Ezért már a hatalom átvételének első évében, 1933-ban minden világi jellegű ifjúsági egyesületet és szervezetet feloszlalt, hogy a párttotalitás elvének megfelelően a párt ifjúsági szervezetén kívül másféle egyesülés ne tarthasson igényt az ifjúságra.² A június 17-én kinevezett ifjúsági vezér (*Baldur von Schirach*) még az

² Beszámolóm adatait — hacsak mást nem idézek — a *Die Erziehung* c. folyóiratban 1934. januárjától kezdve havonta közreadott jelentésekből (*H. Wenke: Die pädagogische Lage in Deutschland*) vettem. Az egyes adatok leelőhelyének részletes megemlítését azonban az egyöntetűség és áttekinthetőség kedvéért mellőztem.

év végén (december 19-én) megegyezett a birodalmi püspökökkel az evangélikus ifjúsági szervezeteknek feloszlására, illetve tagjainak a *HJ*-be való bekebelezésére vonatkozólag. Azonban a Vatikánnal kötött konkordátum (1933 szept. 10.) alapján a tisztán vallásos és karitatív tevékenységet folytató katolikus ifjúsági egyesületek működésüket mindmáig folytatják; később azonban — mint látni fogjuk — a Birodalom ezeknek a tagjait is a *HJ* kezébe adja. Valamennyi gyermeknek párttaggá való szervezését a *HJ* eredetileg nem is tartja céljának; alapelve az, hogy a pártba való belépés önkéntes elhatározás következménye legyen. Tagjainak száma azonban emez elve és a katolikus szervek további működése ellenére is aránylag rövid idő alatt hihetetlen mértékben megnövekedett: míg 1931-ben 15.000 tagot számlált, a hatalom átvétele előtt (1932 végén) ez a szám 250.000-re nőtt, 1937 folyamán pedig a hatmilliót is meghaladta. A növekedés különösen 1934-ben volt rohamos, úgyhogy egy időre tagfelvételi tilalmat kellett kimondani, különben a szervezet nem tudta volna a jelentkezők hatalmas tömegét asszimilálni. 1934 folyamán a *HJ* kerekén 50.000 ifjúsági vezetőt képezett ki!

A *HJ* nagy népnevelő munkájának megindítását a birodalmi nevelésügyi miniszter³ 1934 június 8-án Münchenben mondott beszédében jelentette be. Minthogy az ifjúsági neveléséért a legkülönbözőbb szociális szervezetek és intézmények — iskola, család, párt (egyházról szó sem esik!) — versenyeznek, a nemzeti szocialista mozgalom szükségesnek tartja eme közösségek hatásköreinek szétválasztását és lerögzítését. Ezért az iskola munkája ezentúl a hét napjai közül csak ötre fogja igénybe venni a gyermeket; a hetedik nap a családé, míg a hatodikon a *HJ* rendelkezik vele. Ez a nap az ifjúság napja lesz (*Staatsjugendtag*); kereteit sport, játékok, nótázás, kirándulás és barangolás töltik ki: a közösen töltött nap közös bajtársi élményei a közösségnevelés leghatékonyabb eszközei. A *Staatsjugendtag*-ot a miniszter nemcsak a tanulóifjúságra, hanem a pártnak valamennyi 10—18 év közötti tagjára kötelezővé akarja tenni; ezenkívül pedig még egy hétköznapi estét is a pártnak ad, hogy az ifjúságot otthonokba összegyűjtve, annak világnézeti iskolázásáról gondoskodják. Eme *Heimabend*-ek programját a rádió segítségével központilag fogják megszervezni.

A bejelentett program azonban teljes mértékben nem valósult meg. A miniszter 1934 július 30-i körrendelete alapján az egyes országok tanügyi hatóságai a *Staatsjugendtag* bevezetését csak az úgynevezett *Jungvolk*-ra, azaz a 10—14 éves iskolaköteles gyermekekre vonatkozólag határozták el. A párt 10—14 éves tagjai számára tehát a szombat iskolai szünnap; ezen a napon a gyermekkel a párt foglalkozik. A többiek számára

³ A Birodalmi Nevelésügyi Minisztériumra — mint új hivatalra — vonatkozólag 1. a 3. pontot.

szombaton is van tanítás; minthogy azonban ezek elenyésző számban vannak, csupán összevont oktatásban részesülnek. Ez az oktatás a nemzeti szocializmus alap gondolataira, műhelymunkára és testgyakorlásra terjed. A tanulmányi idő megrövidülése különben a tanterv átszervezését, illetve az anyag megrövidítését követeli; ez a rövidítés azonban semmiesetre sem érintheti a biológiát, — sőt, mint látni fogjuk, ennek anyaga éppen ellenkezőleg kibővül, — továbbá a német nyelvet és a történelmet. A felsőbb osztályú tanulókra vonatkozólag egy későbbi rendelet (1935 április 5.) megengedi, hogy azok, akik *Jungvolk*-vezetők, résztvehetnek az ifjúság napján. A rendelet kifejezetten utal rá, „hogy ezek a vezetők az ifjúság napján az állam érdekében szolgálatot teljesítenek és ezért amennyiben tanulmányaikban a szolgálat következtében hanyatlás mutatkoznék, ezt a vezetésre alkalmasnak bizonyuló tanulóknál az iskolának jóindulattal kell elbírálnia“.⁴

Mint említettük, a *HJ* feladata tagjainak testi és erkölcsi nevelése. Az ifjúságnak iskolán kívüli testnevelését a birodalmi ifjúsági vezér és a birodalmi testnevelési vezér (*Reichssportführer*) között az 1936 július végén létrejött megegyezés szabályozza. Eszerint a 10—14 évesek a *Jungvolk* keretein belül tornáznak és sportolnak; a 14—18 évesek testi nevelésének irányítása is a *HJ* kezében van, azonban a sportban tehetségesnek mutakozó ifjak foglalkoztatásáról a birodalom átfogó testnevelési szervezete, az összes sportegyesületeket magában foglaló *Reichsbund für Leibesübungen* gondoskodik. Emaz intézkedés célja kétségkívül a sportban kiválók alapos és szakszerű kiképzése és a versenyszerű sportolásra való befogása. Tagjainak elérendő testi teljesítményeire vonatkozólag a *HJ* a különböző korosztályok számára bizonyos teljesítményhatárt ír elő; a végső cél az, hogy az úgynevezett teljesítményi jelvényt (*HJ-Leistungssabzeichen*) 16 éves korára minden ifjú elérje.

A jellemnevelésre vonatkozólag-természetesen már nem oly egyszerű az eszközök előírása. Itt az ifjúság vezetősége elsősorban arra számít, hogy maga a közösségi életforma különböző megnyilvánulásaiban, a haza, a nép, az állam, a vér és faj gondolatának ápolása és az ifjúságnak a néphez, valamint a földhöz való közelhozása fogják kialakítani a kívánt embertípust. Emellett az ifjúsági otthonokban való együttlét, valamint a kirándulások, utazások és táborozások alkalmából ieryszerű oktatás is folyik, ámde ez az iskolázás is a jellemnevelés szolgálatában áll. Az oktatásra vonatkozó utasításokat az ifjúsági vezetőség 1936 májusában adta ki. Az utasítások a tanítás tárgykörét az egyes évfolyamokra vonatkozólag külön-külön megállapítják; az anyag a vezér személye és jelentősége, a mozgalom

⁴ Nyilvánvaló, hogy az iskolai munkanapok számának megrövidítése a tanulmányok elvégzését és eredményét kedvezőtlenül befolyásolja, ezért 1937 folyamán sok helyen visszaállították a szombati tanítást és a *HJ*-szolgálatot szombat délutánra korlátozták.

története, a nép és a népközösség, valamint a faj gondolata körül csoportosul.

Mindez — mint láttuk — csak a párt tagjaira vonatkozik; a *HJ*-nek azonban minden célja és törekvése az, hogy befolyását az egész német ifjúságra érvényesíthesse. Emne törekvésével ellentétben állónak látszik amaz elvhez való ragaszkodása, hogy tagjait csakis önkéntes jelentkezés alapján veszi fel. Mindazonáltal a *HJ* kidolgozta annak a tervét, hogy nevelő hatását az egész ifjúságra kiterjessze. Ezt a tervet a birodalmi ifjúsági vezetőség 1936 januárjában tartott ülésén ismertette. A tervezet szerint valamennyi német vérből származó 10—14 éves gyermeknek egy új szervezet, a *Reichsjugend* keretén belül szolgálatot kellene teljesítenie; ezt a szolgálatot azután a *HJ* irányítaná és a benne legkiválóbbnak mutatkozókat tagjai sorába átvénné. Minthogy pedig a párt felnőtt tagjai a *HJ* soraiból kerülnek ki, így folytonos és alapos szelekció válna lehetségessé. Ugyanezen az ülésen tervbeveszi a vezetőség az ifjúság vezetőit kiképző főiskolák felállítását (*Reichsakademien für Jugendführung*). Ezeknek a főiskoláknak azok az ifjak lehetnének hallgatói, akik legalább négy évig vezettek *HJ*-csapatot. Az Akadémia felállításával a szelekció még tökéletesebb megoldást nyerhetne: a jövőben csak olyanok kerülnének állami vagy pártbeli vezető állásokba, akik a *Jungvolk*, a *HJ* és az Akadémia iskoláján keresztülmentek.

Ezeknek a terveknek a megvalósítására vonatkozólag egyelőre még semmit sem tudunk; azonban a *HJ* nagy érdemeit és az egész ifjúságra vonatkozó igényeit immár birodalmi törvény is szentesítette (*Gesetz über die HJ*; 1936 dec. 1.). A törvény kimondja, hogy „a birodalom határain belül az egész német ifjúság a *HJ* szervezetébe tartozik“ (1. §); ezt az ifjúságot a *HJ*-nek testileg, szellemileg és erkölcsileg a nemzeti szocializmus szellemében a nép iránti szolgálatra és igazi népközösséggé kell nevelnie (2. §); a birodalmi ifjúsági vezér, aki az ifjúság nevelését irányítja, közvetlenül és egyedül csak a birodalmi vezérnek és kancellárnak felelős (3. §). A törvény tehát, midőn az egész ifjúságot a párt kezébe adja, a párt és az állam azonosságának alapgondolatán sarkallik. Az ifjúság vezére azonban az önkéntes tagság gondolatát — természetesen módosított formában — továbbra is fenn akarja tartani, mégpedig ügyes pedagógiai fogással úgy, hogy minden újonnan belépő gyermekkel szemben bizonyos követelményeket állít fel; az ifjú számára tehát a *Jungvolk*-ba való belépés nem kényszer, hanem kiküzdendő célt jelent.

A *HJ*-re vonatkozó birodalmi törvény tehát — a katolikus ifjúsági szervezetek tagságától függetlenül — minden gyermeket a párt tagjává tesz. A fejlődésnek emez iránya előrelátható volt: már az 1936. évi április 5-i rendelet megengedi, hogy az ifjúság napján a *HJ* szervezetén kívül álló ifjak is vendégeként résztvegyenek.

Igen érdekes és a nevelő hatalmak erőviszonyára vonatkozólag jellemző képet nyújt a *HJ* és az iskola viszonyának az alakulása. Kétségtelen, hogy az előbbi — erejének és tekintélyének tudatában — egy kissé felülről tekinti az iskola munkáját és meglehetősen lebecsüli. Erre mutatnak a már említett januári konferencia (1936) megbeszélésének eredményei is, amelyekben a *HJ* a maga tevékenységi körét az iskolától szigorúan elhatárolja: az iskola csupán az oktatás, a *HJ* pedig a nevelés szervezete. A két intézmény munkásságának különbségét az *Erziehung und Unterricht, Verstand und Herz* szavakkal fejezi ki. Emellett a *HJ* — legalább is kezdetben — nem egyszer hatalmasodva belenyúlt az iskola munkájába is. Erre utal a szász kultuszminisztérium 1934 március 16-i rendelete, amely nyíltan kimondja, hogy a *HJ* ne avatkozzék bele az iskola dolgaiba.

Különben az iskola és a *HJ* viszonyát a birodalmi belügyminisztertől az egyes országok tanügyi közigazgatásainak 1933 decemberében megküldött *Leitgedanken zur Schulordnung* szabályozza. Eszerint „a *HJ* az iskola munkáját a jellem kifejezésével, az önfegyelemre való neveléssel és testedzéssel egészíti ki. Az iskola munkáját feltétlenül tiszteletben kell tartania és követelményeit teljesítenie kell“. A német tanulóifjúságnak, mint a *HJ* szinte teljesen bekebelezett tagjának az iskolával szemben elfoglalt helyzete főleg abból a szempontból változott meg, hogy míg azelőtt az egyén éppen mint egyén állt szemben az iskolával, most mint egy hatalmas szervezet tagja foglalja el ott helyét.

Az államhatalom természetesen iparkodott, az iskola és a *HJ* kapcsolatát és együttműködését szervezeti úton is biztosítani. Ezt — szász kezdeményezésre — a „tanulóifjúság gondnokai“ (*Schuljugendwarter*) néven szervezett tiszteletbeli állások révén szándékozik elérni. A tanulóifjúság gondnokát — rendszerint az iskolának egy tanítóját, illetőleg tanárját — a *HJ* szociális hivatala küldi ki az iskolához mint szociális tanácsadót. Feladata az ifjúságra vonatkozó szociális és jogi kérdésekre vonatkozólag felvilágosítást nyújtani, az egészségügyi szolgálatot irányítani, a gyermekeknek vidéki üdülésre való küldéséről gondoskodni stb.; emellett a pályaválasztási tanácsadó feladatkörét is betölti.

Mint látható, a *HJ* nevelői feladatát egy általánosabb, szociális programba ágyazza bele. Ebből érthető érdeklődése a továbbképző iskolák és a szakképzés, valamint az előkészületben levő ifjúsági szociális törvény, a *Jugendrecht* és a *Jugendstrafrecht* iránt. A birodalmi ifjúsági vezetőség különösen nagy figyelmet fordít a továbbképző és az iparostanonc-iskolák ügyére; törekvése a népiskolát már elvégzett ifjúság hivatásbeli kiképzésének egységes és egyetemes rendezése. Ezért az illetékes minisztériumok elé 1934 júniusában törvényjavaslatot terjeszt. A javaslat hangsúlyozza a szakképzés és nevelés szoros kapcsolatbáhozatalának szükségességét. A szakképzés intézmé-

nyes megszervezésétől mind az ipari munkásság, mind pedig a parasztság hivatástudatának és kultúrájának kialakulását, tehát egy sajátos hivatásbeli tradíció meggyökerezését reméli. Itt követendő példaként a középkori céhek kultúrájától és szilárd hagyományoktól formált élete lebeg szemei előtt. Különben a *HJ* szociális hivatala által már 1934-től kezdve kiegészítő szaktanfolyamokat tart fenn (*zusätzliche Berufsschulung*), ahol munkaközösségek formájában a tanoncok hivatásuknak minden ágával megismerkednek. Az ifjúmunkások teljesítményének, valamint az egész birodalmi termelés színvonalának fokozása céljából ugyancsak 1934-től kezdve a *HJ* évenként birodalmi munkaversenyt rendez (*Reichsberufswettkampf*); itt az ifjúság számára alkalom nyílik munkája bemutatására és elbíráltatására. E versenybe 1935-től kezdve tudományos munkásságával a főiskolai hallgatóság is bekapcsolódott.

A *HJ* munkássága tehát a szervezet keretein egyre inkább túlnövekedik és az ifjúságnak minden jelentős ügyére kiterjed. Így az új ifjúsági szociális és munkatörvény előkészítésében is jelentős szerepet játszik. Főcélja az 1922-i *Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt*-nak a nemzeti szocializmus szellemében való megreformálása. Ez a törvény az ifjúságra irányuló szociális munkát két részre osztotta: az egyik az iskolából kikerült 14–18 éves, testileg és szellemileg egészséges ifjak szociális gondozása (*Jugendpflege*), a másik a társadalomból kiszakadt vagy veszélyes szociális helyzetben levő ifjaknak a társadalom számára való megmentése (*Jugendfürsorge*). A nemzeti szocializmus társadalom- és népesedéspolitikai elveinek következtében most természetesen a szociális munka első fázisára esik a hangsúly: az ifjúsággal való folytonos nevelő foglalkozás bajmegelőző munkája a *Jugendfürsorge* munkáját feleslegessé fogja tenni. A terheltekkel és javíthatatlanokkal foglalkozni és ezekre erőt pazarolni a közösségnek nem érdeke, ezeket zárt táborokba gyűjtve a társadalomból egyszersmindenkorra ki kell közhísíteni. Érthető tehát, hogy a *HJ* az egységes ifjúsági munkatörvény megalkotását kívánja, amelyből a *Wohlfahrt* szót teljesen száműzi; a szociális gondozás és a büntetőkódex e törvénynek csak szükséges járuléka lenne. Az új ifjúsági törvény előkészítő munkálataira és a szükséges tanulmányokra az *Akademie für Deutsches Recht* külön bizottságot küldött ki (*Ausschuss für Jugendrecht*); a *HJ* munkássága ennek a bizottságnak a munkájába kapcsolódik bele.

A népnevelésnek egy másik nagyjelentőségű intézménye az úgynevezett *Landjahr*; ezt már nem a *HJ*, hanem az állam kezdeményezte. A birodalom népi politikája a nép erőinek megújulását a vidéki, paraszti életformától reméli. Ezért a városok és az ipari centrumok igazi közösségtudat nélkül szűkölködő, kultúrálatlan és tradícióatlan tömegeit úgy akarja politikai tudatossággal és népi kultúrával felfrissíteni, hogy azokat a parasztság életformájához közelíti, a parasztsággal szoros kapcsolatba

hozza. Különben is a telepítés — mégpedig főleg a keletporoszországi — és a birodalom reagrarizálódása fontos gazdaság- és nemzetpolitikai követelmény. Ezek az elvek vezetik a kormányt, mikor például az új tanítóképző főiskolákat legnagyobbbrészt földművelő vidékek centrumában helyezi el, hogy a parasztság gyermekeinek a főiskolára való kerülését elősegítse, és hogy így a nép tanítói a jövőben valóban népi tanítók és a népi életre való nevelők legyenek; ugyanezen kultúrpolitikai megfontolás alapján létesítették a *Landjahr* intézményét is. Ennek bevezetését — porosz kezdeményezésére — a birodalmi nevelésügyi miniszter 1935 januárjában rendelte el. A rendelet kimondja, hogy a nyolc-éves tankötelezettségnek megfelelő városi gyermekek, a népiskolát végzettek és a tanulmányaikat folytatni akarók — tehát a középiskola növendékei is — 9 hónapot vidéki táborokban kötelesek tölteni.⁵ E táborok munkájával kapcsolatban a gyermekek megismerik a falusi életet és a földművesmunkát, sőt maguk is tevékenyen résztvesznek benne; emellett a tábor testi nevelésükről gondoskodik és alapos nemzetpolitikai oktatásban részesíti őket. A közösségi szellem elmélyítését a népművészetek ápolása, ének, zene és tánc szolgálja. Az első évben szervezeti okokból csak mintegy 20.000 gyermeket gyűjtöttek szociálisan veszélyeztetett vidékekről, azaz nagy ipari gócpontokból 500 táborba. Előzőleg természetesen a táborparancsnokokat kellett kiképezni; a parancsnokságra jelentkezett néptanítókat gondos szelekeció után 18 táborban készítették elő, majd négyhetes próbán kellett bebizonyítaniok, hogy alkalmasak-e a vidéki életre (*landgeeignet*). Az első *Landjahr* eredményei állítólag igen elégitők voltak. A parasztok kezdetben húzódoztak ugyan a városi gyermekektől, később azonban „büszkeséggel vállalták a feladatot, hogy munkájukkal megismertessék őket“. „Sok gyermek annak a kívánságának adott kifejezést, hogy a *Landjahr* bevégzése után... ismét vissza akar térni a faluba, hogy aztán jövőendő életpályáját itt alapozza meg“. Ha pedig ez valóban meg is történt, akkor az állam a *Landjahr* bevezetésével tagadhatatlanul elérte kitűzött célját.

Hasonló nemzetnevelő célok szolgálatában áll a szász kultuszminisztériumtól kezdeményezett vidéki iskola-otthonok intézménye is (*Schullandheime*). Ez otthonoknak tábor formájában való berendezése és az iskoláknak rendelkezésére való bocsátása a *Reichsverband für deutsche Jugendherbergen* feladata; a városi iskolák osztályai a táborokat hosszabb-rövidebb időre felváltva veszik igénybe. Az iskola-otthonoktól az állam az iskola oktató munkájának a nevelés terére való kiszélesítését reméli; az életközösséggé alakított osztályok az intenzív testi nevelés mellett a nemzeti tárgyakban való oktatást mélyítik el.

⁵ Ezzel az intézménnyel párhuzamos a 18 évet betöltött ifjak számára kötelezően előírt munkatábor-szolgálat. Erre azonban ezen a helyen már nem térhetünk ki.

3. Az államfordulat óta a német iskolaügy is jelentős átalakuláson ment keresztül. A reform mind szervezeti térre, mind pedig az iskola szellemére vonatkozólag kiterjedt. A birodalom — a totalitás elvéből kifolyólag — az iskolaszervezetnek legteljesebb egységesítésre törekszik; az egyes országok kultusz-minisztériumai ugyan működésüket mindmáig folytatják, azonban intézkedéseiket csak a Birodalmi Nevelésügyi Minisztériumtól kiadott rendelkezések keretén belül határozhatják el. E minisztérium felállítását éppen a nevelésügy egységes birodalmi irányítása céljából az elnöktől és kancellártól 1934 május 1-én kiadott rendelet határozza el. A minisztérium munkássága a porosz nevelésügyi minisztérium munkásságával kapcsolatos; a két hivatalt perszonál- és reálunió köti össze.⁶

A központosításnak és így az általános iskolareform végrehajtásának jogalapja az 1934 január 30-i törvény (*Gesetz über den Neuaufbau des Reiches*), amely az egyes országok fenségségjogait a birodalomra ruházza és azok minisztériumait a birodalmi kormány fennhatósága alá helyezi. Minden külső átalakítás mellett azonban a nemzeti szocializmus elsősorban az iskola belső megújódását, a népi világnézet alapján való átalakulását reméli. „Az iskola legfőbb feladata — mondja a birodalmi belügyminiszter által az egyes országok tanügyi közigazgatásának 1933 decemberében megküldött *Leitgedanken zur Schulordnung* — az ifjúságnak nemzeti szocialista szellemben a nép és állam szolgálatára való nevelése... A nemzetpolitikai nevelésre vonatkozólag a birodalmi kormányzatnak a német szabadságmozgalom által meghatározott céljai irányadók. Az iskola belső és külső élete egyaránt ennek a feladatnak szolgálatában áll.“

4. Magától értetődik, hogy az új birodalom eddig végrehajtott közoktatásügyi reformját szervezeti téren az államtotalitás gondolatának és a vezér-elvnek teljes érvényesítése, az iskolák belső munkájára és tantervére vonatkozólag pedig a nemzetpolitikai nevelés gondolata határozza meg. A népiskolai alsó tagozat (*Grundschule*) tantervének és az oktatás szellemének reformját az 1937 április 10-i rendelet jelenti be. (*Richtlinien für den Unterricht in den vier unteren Jahrgängen der Volksschulen*). E rendelet a birodalom fennállása óta a harmadik nagy népiskolai reform (1872; 1921).

Az új népiskolai reform a tanítás középpontjába a honismeretet helyezi (*Heimatkunde*); ennyiben megegyezik az 1921-i porosz Utasításokkal. De mennyire különböző e tárgy szerepe a tanítás egészében akkor és most! Az 1921-i Utasítások a honismeret pedagógiai értékét a munkaiskola elvének megfelelőleg a módszer szempontjából alapozzák meg; a gyermeknek mindazt, amit megtanul, nemesak külsőleg kell elsajátítania, hanem

⁶ A Birodalmi Nevelésügyi Minisztérium felállítása előtt az egész birodalomra érvényes rendeleteket a Birodalmi Belügyminisztérium adta ki.

belsőleg, saját tevékenységével kell magáévá tennie, és ezért a tanításnak mindenekelőtt a gyermeknek közvetlen környezetéhez, szülőföldjéhez való viszonyából kell kiindulnia. Most a rendelet a népi, faji gondolat ápolását a népiskolának főkötelességévé téve, a honismeretben a nemzeti tárgyak középpontját látja és éppen emez egzisztenciális szerepénél fogva helyezi azt a tanítás súlypontjába. De az új Utasítások különben is szakítanak az egyoldalú munkaiskolai gondolattal és az iskolától minden téren szilárd tudás, biztos ismeretek közvetítését követelik. Ezért a *Gesamtunterricht* gondolatát is ellenzik. Még ott is, ahol a munkáltató módszer jogosultságát elismerik — mint a rajz- és kézimunkatanításban —, a végeélt nem az öntevékenységben, hanem a tárgyak jellemzővel hatásában és a pozitív tudásban látják. Így tehát az iskola munkájának eredményét, a tanulók teljesítményét az Utasítások mintegy általános alapelvvé teszik (*Leistungsprinzip*). „Az iskolának, nevelői feladatával kapcsolatban, minden téren a szükséges tudás és készségek elérését kell biztosítani.“

A birodalom politikai törekvéseiből érthető, hogy a rendelet a német nyelv tanításának egyik lényeges céljául az olvasott szöveg értelmes, összefüggő, szabad előadásának folytonos gyakorlását és így a tanulók nyelvi kifejezőképességének fejlesztését tekinti. Erre ma Németországban, ahol az egyén közéleti tevékenysége fokozott jelentőséget kapott és ahol az élet legkülönbözőbb területein, a szervezetek tengernyi sokaságában mindenütt előtérbe kell lépniük a vezető-egyéniségeknek, igen nagy szükség van. Különben a rendelet a német nyelv tanításának középpontjába a nemzeti szocializmus szempontjából átdolgozott olvasókönyvet teszi. (Az olvasókönyvek átalakításának munkálatai nemrég fejeződtek be. A II—VIII. osztályos olvasókönyvek megszerkesztésén 1934 óta dolgoztak; az utolsók az 1937/38-i tanévre jelentek meg. Az egyes osztályok olvasókönyvei tartalmaznak bizonyos közös és alapvető fontosságú anyagot; ezen túlmenőleg azután az egyes vidékek szükségleteihez és körülményeihez alkalmazkodnak (*Kernstoffe — Heimatstoffe*). Igen erősen hangsúlyozza a rendelet a gyermekek zenei nevelésének, azaz az énektanításnak a fontosságát; itt elsősorban a zenének érzület- és közösségnevelő hatását emeli ki (platonai gondolat!).

A rendelet különben utasításokat ad az egyes tárgyak tanítására vonatkozólag és osztályonként részletes órabeosztást is tartalmaz. A hittanórák száma innen egyelőre még hiányzik.

A népiskola vezetésére és igazgatására vonatkozó reformot Poroszország kezdeményezte. A porosz kultuszminisztériumnak 1934 április 20-án kiadott rendelete (*Grundsätze für die Schulleitung an den drei- und mehrklassigen Volksschulen und an den mittleren Schulen*) a nemzeti szocializmus vezér-elvét (*Führerprinzip*) viszi keresztül a népiskolákban. A rendelet szerint a tanítótételnek az iskola vezetésében semmi szerepe

nem lehet; az iskola munkájáért, külső és belső rendjéért a felügyeleti hatóságokkal szemben egyedül az igazgató felelős. Az iskola és a szülői ház, valamint a *HJ* együttműködésének biztosítására — a parlamentárizmus elvén sarkalló szülői tanácsokat (*Elternbeiräte*) feloszlattva — Poroszország iskolaközösségeket (*Schulgemeinden*) szervez (1934 nov. 5.). Az iskolaközösségeket a szülők és a tanítók alkotják. Feladatuk: 1. az új birodalom nevelési céljainak a közvéleményben való meggyökereztetése; 2. az iskola berendezésének javításában és esetleges kiegészítésében való önkéntes segítség; 3. a nevelésben résztvevők közösgének előadások, ünnepek, kiállítások, sportünnepélyek és kirándulások útján való ápolása; végül 4. a felmerülő nevelési kérdéseknek időről-időre való megbeszélése. Az iskolaközösség vezetője az igazgató; a szülők köréből 2—5 ifjúsági gondnokot (*Jugendwalter*) ő szemel ki. Ezek munkássága a *HJ-től* kiküldött *Schuljugendwalter*-ek működésével kapcsolatos.

Az iskolai közigazgatást az 1935 január 30-i *Deutsche Gemeindeordnung* alapján Poroszország az 1935 március 26-án kiadott törvénnyel szervezte újra. Míg a legutolsó rendelkezés, az 1906-i *Volksschulunterhaltungsgesetz* az iskolai közigazgatást az iskolafenntartó testületekre ruházta, az új rendelkezés ezen a téren is a vezér-elvet érvényesíti. Eszerint a városokban az iskolai közigazgatásért csupán a polgármester felelős. Mellette mint tanácsadó szerv egy iskolai tanács szerepel; ez egy-két tanítóból és a párttól behívott néhány polgárból áll. A tanácsosok véleménye azonban a polgármestert semmire sem kötelezi. Mint-hogy a községek vezetői legtöbbször nem rendelkeznek a kellő műveltséggel, az iskolai közigazgatás irányítására itt az iskola-felügyeleti hatóság egy iskolai előljárót (*Ortsschulvorsteher*) nevez ki; a község vezetője ilyenkor az iskolák költségvetésének ügyéről gondoskodik. Természetesen adott esetben a község vezetője is kinevezhető iskolai előljáróvá; 3000 lakosnál nagyobb községekben pedig a vezetők kérhetik a városra vonatkozó rendelkezések érvényesítését.

A tanítók fizetéséhez való állami hozzájárulás ügyét az 1936 április 1-i törvény szabályozza (*Gesetz über dringende Finanzmaßnahmen*). Az 1920-i rendezés szerint az állam — 60 tanulóra számítva egy tanítót — a tanítók ellátmányainak 75%-át vállalta magára. Ez a megoldás akkoriban — amikor átlag 63 gyermek járt egy osztályba — valóban helyénvaló volt; később azonban a születések számának csökkenése következtében a tanulók létszáma erősen megfogyatkozott, úgyhogy a tényleges állami hozzájárulás 60% alá esett. Igaz, hogy az 1931. évi létszámcsökkenés — csupán Poroszországban 7000 tanítói állást megszüntetve — nagyon enyhítette az iskolafenntartók terhét, azonban az új alkalmazások szünetelése és a 60-as indexnek a pedagógiával ellenkező nagysága erősen hátráltatta a népiskola-ügy fejlődését. Éppen ezért a fenti törvény a hozzájárulási indexet 50 tanulóban állapítja meg és ezzel együtt az alkalmazási

tilalmat is feloldja, sőt a megszüntetett állások betöltése mellett szükség esetén még újak felállítását is megengedi.

Az úgynevezett előkészítő iskolák (*Vorschulen*) feloszlását már az 1919. évi alkotmány és az 1920-i népiskolai törvény (*Grundschulgesetz*) is kimondja, azonban a törvényt gazdasági okokból a magán előkészítő iskolákra vonatkozólag egyelőre nem hajtották végre. A birodalom — rendelkezéseire jellemző radikalizmusával — most már ezt a kérdést is egyszersmindenkorra elintézte: a nevelésügyi miniszternek 1936 április 4-i rendelete kimondja, hogy az 1936/37-i iskolaévtől kezdve a magán előkészítő iskolák nem vehetnek fel új növendékeket. A birodalomnak alaptörvénye az, hogy minden egészséges gyermek nyilvános oktatásban részesüljön, mert a birodalom befolyását a következő nemzedékre csak ezen az úton biztosíthatja. A rendelkezés a zsidó magániskolákra természetesen nem vonatkozik.⁷ A megszüntetendő magán előkészítő iskolák tanítóinak kárpótlását az 1936 április 18-i törvény az egyes országok tanügyi és pénzügyi hatóságaira bízta. Kimondja, hogy a jogi eljárásokat elkerülve az ügyet közigazgatási úton kell rendezni.

FARAGÓ LÁSZLÓ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A német pedagógia világviszonylatban.

Az újabban erőteljesen fellendült összehasonlító (nemzetközi) neveléstudomány egyik fontos célkitűzése: kideríteni azokat a hatásokat és kölcsönhatásokat, amelyek az elméleti és gyakorlati pedagógia terén a különböző államok között fennállnak. A pedagógiáknak ez a kölcsönhatása a kutatásnak olyan fontos területe, amely nem csupán az érdekelt országok nevelés- és oktatásügyére vet világosságot, hanem logikailag folytatva egyúttal mélyebb betekintést enged egy-egy állam egész köznevelődésének szövevényes belső életébe, szerkezetének alkotó elemeibe. Nem meglepő tehát, sőt örvendetes, hogy mostanában egy neves német katolikus pedagógusnak, a kölni *Friedrich Schneider*-nek figyelmé ráterelődött erre a tárgykörré, amelyet természetesen elsősorban német szempontból óhajtott tisztázni. *Der Einfluß der deutschen theoretischen und praktischen Pädagogik des Auslandes* címmel olyan munkának kiadásába fogott, amely a német neveléstudomány befolyását, hatását tárna elénk a külföld nevelés- és oktatásügyére. A Magyarországra vonatkozó és szükséges anyagért e sorok írójához fordult, aki ennek

⁷ A zsidó tanulókat az állam egyre inkább a magániskolák felé tereli; mint az 1937 július 2-i rendelet kimondja, zsidó gyermekek csak akkor járhatnak nyilvános iskolába, ha zsidó magániskola nem áll rendelkezésükre. Alapján létesítették a *Landjahr* intézményét is. Ennek bevezetését